

NEKROLOGI

JACEK LABERSCHEK (1950–2023). WSPOMNIENIE

Jacek Labersчек urodził się 24 października 1950 roku w Krakowie. Pochodził ze starej krakowskiej rodziny. Po ukończeniu Szkoły Podstawowej nr 21 im. Króla Władysława Jagiełły, w latach 1965–1969 był uczniem I Liceum Ogólnokształcącego im. Bartłomieja Nowodworskiego. Po złożeniu matury odbył w latach 1969–1974 studia historyczne na Uniwersytecie Jagiellońskim. Tytuł magistra uzyskał 24 czerwca 1974 roku. Promotorem jego pracy magisterskiej zatytułowanej „Stanowisko biskupa krakowskiego Jana Muskaty wobec polityki zjednoczeniowej Władysława Łokietka” był znakomity mediewista prof. Józef Mitkowski. W 1975 roku Jacek Labersчек został zatrudniony w krakowskiej Pracowni Słownika Historyczno-Geograficznego Małopolski w Średniowieczu Instytutu Historii Polskiej Akademii Nauk (dalej: IH PAN) w Warszawie. W 1976 roku poślubił Krystynę z domu Zdziarską. Założyli rodzinę i wychowali czworo dzieci: Tomasz, Marcina, Adama i Marię.

Rodzina zajmowała bardzo ważne miejsce w życiu Jacka Laberscheka. Miłość do żony i dzieci, ich wychowywanie, troska o nie, o ich zdrowie i o przyszłość, zamartwianie się kłopotami, duma z sukcesów łączyły się poprzez lata z codziennymi problemami i wyzwaniem materialnymi. Rodzina była liczna, pensja niewysoka, perspektywy różne, zanim wszystko ułożyło się pomyślnie. W późniejszych latach cieszył się bardzo z dzieci i wnuków.

Życie rodzinne rozpięte było między Krakowem a wsią. Jacek Labersчек od podszewki znał i kochał rodzinne królewskie miasto. Mówił o nim zawsze z dumą i radością. Nieraz krytykował zmiany, jakie w nim zachodziły, z nostalgią zaś wspominał Kraków mniejszy, pozbawiony jeszcze narastających z czasem blokowisk, nie tak zatłoczony. Kruche zdrowie, w tym wrodzona wada serca, powodowały, że w dzieciństwie doświadczał długich okresów leczenia oraz pobytów w szpitalach i sanatoriach. Oddech od miejskiego zgiełku i złego powietrza dawały wyjazdy do rodzinnej miejscowości matki

w Zastowie. Te chwile uważał za najszcześniejsze w całym dziecięcym i młodzięcym życiu.

Był zakochany w przyrodzie i dziedzictwie kraju, a szczególnie drogie były mu ziemia krakowska i Małopolska, przy czym pojmował ją zawsze w historycznych, staropolskich granicach, zżymając się na kolejne szatujące ją reformy administracyjne. Drogie mu były wsie i małe miasteczka. Traktował ich społeczności z wielkim szacunkiem, chętnie je odwiedzał, wnikliwie badał i z zamiłowaniem przekazywał wiedzę o ich przeszłości. Nie miał nic z wyniosłości niejednego Krakusa. Jego ścieżkę życia zawodowego wyznaczyła miłość do

historii ukształtowana w latach szkolnych, a seminarium pod kierunkiem prof. Mitkowskiego utrwaliło i ugruntowało pasję do średniowiecza. Wyróżniał się pracowitością, miał też duży talent dydaktyczny, ale na uniwersytecie trudno było wówczas o zatrudnienie. Jednym z warunków, dla J. Laberscheka nie do przyjęcia, była przynależność partyjna. Był przywiązany do wiary, Kościoła i tradycji i do końca zachował poglądy antykomunistyczne, wyrażane nieraz z dużą jak na tak łagodnego przecież człowieka gwałtownością.

Nie uniwersytet zatem, ale Pracownia Słownika stała się miejscem jego pracy i naukowego spełnienia i jakże symboliczny jest fakt, że ostatni swój tekst, jaki wpisał do skrupulatnie prowadzonej własnej bibliografii, był poświęcony temu właśnie dziełu¹. Pracę rozpoczął pod kierownictwem prof. Jerzego Wiśniewskiego, który stał się jego kolejnym mistrzem. Po latach poświęcił mu tekst wspomnienny i zarysował jego zasługi w dziedzinie badań osadniczych². W niewielkim zespole przez pierwsze lata przypadały Jackowi Laberschekowi najpierw dość niewdzięczne zadania pomocnicze: kwerendy źródłowe, uzupełnianie kartoteki, sporządzanie odsyłaczy do haseł słownikowych, indeksy obiektów fizjograficznych i kreślenie map³. Do pisania haseł miejscowości został dopuszczony po sześciu latach pracy, od litery C⁴. Rozbudził w sobie zainteresowanie historią osadnictwa. Z inspiracji i pod kierunkiem prof. Wiśniewskiego rozpoczął zbieranie materiałów źródłowych do pracy doktorskiej o średniowiecznym osadnictwie w historycznym powiecie lelewskim. Kontynuował te prace po śmierci Wiśniewskiego w 1983 roku, gdy kierownictwo Pracowni objął prof. Antoni Gąsiorowski, kierownik poznańskiej Pracowni Słownika Historyczno-

-Geograficznego Wielkopolski w Średniowieczu IH PAN. Profesor dynamicznie mobilizował młodego historyka do finalizowania rozprawy i stał się jego promotorem.

W dniu 20 czerwca 1989 roku w IH PAN w Warszawie Jacek Laberschek uzyskał stopień doktora nauk humanistycznych na podstawie dysertacji „Rzecz o osadnictwie w powiecie lelewskim w średniowieczu (do 1400 roku)”. W latach 1991–1996 był dodatkowo zatrudniony na część etatu w Ośrodku Studiów i Ochrony Środowiska Kulturowego w Krakowie. Współpracował z wydawanym tu czasopismem „Teki Krakowskie”, które wychodziło w latach 1994–2009. Był jednym z autorów opracowanego tam wzorca „Karty dziedzictwa kulturowego miejscowości” opublikowanej w 1998 roku. Od 1992 roku nawiązał współpracę z Towarzystwem Przyjaciół Częstochowy i redakcją pisma „Almanach Częstochowy”. Od 2004 roku podjął stałą i intensywną współpracę z Lelewskim Towarzystwem Historyczno-Kulturalnym im. Walentego Zwierkowskiego. Współpracował też z instytucjami kultury w Szczekocinach.

Słownik, kierowany w kolejnych latach przez dra Franciszka Sikorę, a następnie dra Waldemara Bukowskiego, pozostawał jego podstawowym miejscem pracy aż do przejścia na emeryturę w 2017 roku. Następnie pracował w nim na połowie etatu aż do końca. Dwóch lat brakło do półwiecza. Współkształtował niezwykłą atmosferę Pracowni. W ambitny, wymagający zespół słownikowy wnosił szczególną aurę cierpliwości, pogody i życzliwości. Tu ukształtował swój warsztat badawczy: wymóg skrupulatnej, szeroko zakrojonej kwerendy źródłowej, zwłaszcza w księgach sądowych, umiejętność wykorzystywania drobnego materiału zapiskowego do rekonstrukcji rzeczywistości minionej, krytycyzm wobec źródeł i literatury, rzetelność opracowania, umiłowanie konkretności, precyzję sformułowań, łączenie analizy źródeł pisanych z kartografią, onomastyką, geografią, wynikami badań archeologicznych. Setki haseł drobnych i wielkich, kilkuarkuszowych, od rzeczek, karczem, młynów po wsie i miasta, dawały ogromną wiedzę i materiał do publikacji.

Jego bogata twórczość naukowa obejmuje ponad 800 pozycji bibliograficznych, w tym 683 opublikowane hasła w *Słowniku historyczno-geograficznym województwa krakowskiego w średniowieczu*⁵.

¹ *Słownik historyczno-geograficzny ziem polskich w średniowieczu jako źródło wiedzy krajoznawczej*, „Ziemia. Czasopismo naukowe poświęcone krajoznawstwu i turystyce”, 2022, t. 68, s. 153–164.

² *Wspomnienie o Profesorze Jerzym Wiśniewskim*, „Teki Krakowskie”, T. 8: 1998, s. 175–178; *Zasługi profesora Jerzego Wiśniewskiego dla rozwoju badań osadniczych w Polsce Południowej*, w: *Jerzy Wiśniewski (1.01.1928–30.10.1983)*, red. Adam Dobroński, Łomża 2000, s. 33–38.

³ Zob. *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu* (dalej: SHGKr), cz. I, z. 2, oprac. Zofia Leszczyńska-Skrętowa, Franciszek Sikora, Jerzy Wiśniewski przy współpracy Jacka Laberscheka, Wrocław 1985.

⁴ SHGKr, cz. I, z. 3, oprac. Jacek Laberschek, Zofia Leszczyńska-Skrętowa, Franciszek Sikora, red. Jerzy Wiśniewski, Wrocław 1985.

⁵ SHGKr, cz. I–V, z. 3, praca zbiorowa, red. Jerzy Wiśniewski, Antoni Gąsiorowski, Franciszek Sikora et al., współpraca archeologiczna Stanisław Kołodziejewski, Michał Wojenka, Wrocław 1985–Kraków 2021.

Pomijanie dorobku słownikowego albo anonimowe korzystanie z niego przez innych komentował zazwyczaj pobłażliwie, czasem z irytacją i ze słusznym poczuciem krzywdy. Tym więcej cieszyło go docenianie żmudnego słownikowego wysiłku i posiadanej wiedzy. I dalej robił swoje, choć nieraz reagował ambicjonalnie. Z takiego zdrowego odruchu wzięła się część ważnych publikacji – żeby pokazać, jak się rzeczy mają, wprowadzić w obieg zebrany materiał, zaprezentować swój potencjał. Szczęśliwie Jacek Laberschek pisał dużo i dbał o wprowadzanie zdobytej wiedzy w obieg naukowy. Miał dobre pióro, którego nie zepsuły „techniczne” wymogi haseł słownikowych. Dbął o piękno polszczyzny w piśmie i mowie. Łączył z tym rzadki dar i pasję popularyzacji.

Twórczość Jacka Laberscheka rozwijała się na kilku głównych płaszczyznach tematycznych. Były to: absolutnie pierwszoplanowa historia osadnictwa, w tym historia miast, historia zamków, historia społeczno-gospodarcza i genealogia wbudowywana w szerszą historię społeczno-polityczną Polski późnośredniowiecznej oraz biografistyka.

Ze szczególną intensywnością badał osadnictwo powiatu lełowskiego, czyli północno-zachodnich rubieży historycznej Małopolski. Stał się znawcą tego mikroregionu. Podstawę po temu stworzyła wspomniana, wysoko oceniona rozprawa doktorska, która nie ukazała się drukiem. Jej wyniki stale później rozwijał, korygował i uzupełniał poprzez nowe kwerendy źródłowe i absorpcję osiągnięć wielu dyscyplin naukowych. Opracował rozwój sieci parafialnej w dekanacie lełowskim⁶, rozwój sieci osadniczej okolic Mstowa (w powiązaniu z zagadnieniem opola mstowskiego) i całego późniejszego powiatu lełowskiego do połowy XIII wieku⁷, gminy Żarnowiec⁸,

gminy Zabierzów⁹, gminy Michałowice¹⁰, osadnictwo Jury¹¹ i ziemi miechowskiej¹². Oprócz tego dał rysy najdawniejszych dziejów pojedynczych miejscowości: Prądnika¹³, Stradowa¹⁴, Raciborowic¹⁵, Plechowa¹⁶. Intensywnie zajmował się dziejami miast, współpracując owocnie przez długi czas z zespołem kierowanym przez prof. Feliksa Kiryka z Instytutu Historii Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie im. Komisji Edukacji Narodowej (później Uniwersytetu Pedagogicznego). Dorobek Jacka Laberscheka w tym zakresie obejmuje badania początków, rozwoju i otoczenia wiejskiego Kłobucka¹⁷, Koziegłówek¹⁸, Siewierza¹⁹, Szczekocin²⁰,

⁹ *Okres staropolski*, w: *Monografia gminy Zabierzów*, red. Piotr Hapanowicz, Stanisław Piwowarski, Kraków 2009, s. 21–30.

¹⁰ *W średniowieczu*, w: *Pod Krakowem. Monografia historyczna gminy Michałowice do schyłku XVIII wieku*, t. 1, Kraków–Michałowice 2014, s. 51–87 (współautorstwo Krzysztof Tunia, Mateusz Wyżga).

¹¹ *Osadnictwo średniowieczne w świetle źródeł*, w: *Natura i kultura w krajobrazie Jury*, t. IV: *Pradzieje i średniowiecze*, Kraków 1995, s. 163–178; *Osadnictwo średniowieczne na Jurze Ojcowskiej w świetle źródeł historycznych*, w: *Konwent Kларыск skalskich a dziedzictwo kulturowe i religijne bł. Salomei*, red. Michał Wojenka, Stanisław Langner, Kielce 2019, s. 29–45.

¹² *Średniowieczne osadnictwo ziemi miechowskiej. Ujęcie syntetyczne*, „Małopolska. Regiony – regionalizmy – małe ojczyzny”, T. 22: 2020, s. 9–43.

¹³ *Prądnik w okresie średniowiecza*, w: *Prądnik Biały. Dziedzictwo kulturowe historycznych miejscowości tworzących dzielnicę IV Krakowa*, red. Jacek Salwiński, Kraków 2004, s. 23–32.

¹⁴ *Stradów średniowieczny w świetle źródeł pisanych*, w: Helena Zoll-Adamikowa, Bartłomiej Sz. Szmoniewski, Anna Tyniec-Kępińska, Marcin Wołoszyn, *Stradów. Wczesnośredniowieczny zespół osadniczy*, t. 1, red. Andrzej Buko, Kraków 2007, s. 21–31.

¹⁵ *Raciborowice „Długosze” do początków XVI wieku*, „Małopolska. Regiony – regionalizmy – małe ojczyzny”, T. 17: 2015, s. 43–62.

¹⁶ *Plechów w średniowieczu i w XVI wieku (do 1576 roku)*, w: *Plechów. Historia majątku ziemskiego*, red. Waldemar Bukowski, Kraków 2016, s. 45–99.

¹⁷ *W czasach piastowskich i jagiellońskich*, w: *Kłobuck. Dzieje miasta i gminy (do roku 1939)*, red. Feliks Kiryk, Kraków 1998, s. 85–159; *Na przełomie wieków XVI i XVII*, w: *Kłobuck. Dzieje miasta i gminy (do roku 1939)*, red. Feliks Kiryk, Kraków 1998, s. 161–211.

¹⁸ *W sprawie początków miasta Koziegłowy*, „Teki Krakowskie”, T. 2: 1995, s. 113–122.

¹⁹ *Z dziejów Siewierza i ziemi siewierskiej do końca XIII wieku*, w: *Siewierz, Czeladź, Koziegłowy. Studia z dziejów Księstwa Siewierskiego*, red. Feliks Kiryk, Katowice 1994, s. 119–146.

²⁰ *Początki i rozwój miasta Szczekociny do końca XV w. Uwagi do genealogii Szczekockich herbu Odrowąż*,

⁶ *Rozwój sieci parafialnej w dekanacie lełowskim do 1500 r.*, w: *Księga jubileuszu stulecia diecezji kieleckiej (1883–1983)*, Materiały z jubileuszowej sesji naukowej, 13–14 kwietnia 1983 r. oraz z kolokwium historycznego, 15–16 listopada 1983 r., Kielce 1986, s. 231–246.

⁷ *Sieć osadnicza okolic Mstowa i Lełowa w I połowie XIII wieku. Problem granic opola mstowskiego*, „Studia Historyczne”, 1991, t. 34, nr 4, s. 517–533; *Przeobrażenia w osadnictwie w północno-zachodniej części ziemi krakowskiej do połowy XIII wieku. Teren dawnego powiatu lełowskiego*, „Średniowiecze polskie i powszechne”, T. 3: 2004, s. 68–89; *Powiat lełowski 1392–1792*, w: *Powiat lełowski w latach 1392–1792*, oprac. Antoni Białowas, Marian Nowak, Mirosław Skrzypczyk, Łódź 2005, s. 8–16.

⁸ *Miejscowości gminy żarnowieckiej w okresie przedrozbiorowym*, w: *Żarnowiec. Szkice z dziejów*, Kraków 1998, s. 25–34.

Trzebini²¹, Żarek²² i Żarnowca²³. Liczne znakomite teksty poświęcił Częstochowie; dwanaście z nich w nowej postaci z dodatkiem dwóch napisanych od podstaw złożyło się na książkę *Częstochowa i jej okolice w średniowieczu* (2006)²⁴. Za wybitne osiągnięcie należy uznać dwa monograficzne ujęcia: *Średniowieczne dzieje nadwarciańskiego Mstowa* (2014)²⁵ oraz *Dzieje średniowiecznego Lelowa* (2018)²⁶. Są to świetne, modelowe wręcz przykłady całościowego, bogatego źródłowo ujęcia historii mniejszego i średniego miasta klasztorowego i królewskiego, stanowiących lokalne centra administracyjne, gospodarcze i kulturalne, pokazane w łączności z ich osadniczym zapleczem i w szerokim kontekście historycznym. Wytaczają one nową jakość i stanowią wzorzec opracowania tego typu ośrodków.

w: *Patientia et tempus. Księga jubileuszowa dedykowana doktorowi Marianowi Korneckiemu*, red. Olga Dyba, Stanisław Kołodziejski, Roman Marcinek, Kraków 1999, s. 105–120; *Dzieje Szczekocin w okresie przedrozbiorowym*, „Włoszczowskie Zeszyty Historyczne”, T. 11: 2001, s. 7–20 (przedruk w: *Obrazy z dziejów Szczekocin*, praca zbiorowa pod red. Czesława Orlińskiego, Szczekocin–Kielce 2003, s. 12–28); *Szczekocin w okresie przedrozbiorowym*, w: *Historia i współczesność Szczekocin. XX-lecie Towarzystwa Kulturalnego im. Tadeusza Kościuszki*, red. Czesław Orliński, Szczekocin 2012, s. 29–43; *Dzieje Szczekocin w średniowieczu na tle rozwoju urbanistycznego regionu*, op. cit., s. 45–50.

²¹ *Osadnictwo średniowieczne. Początki Trzebini*, w: *Trzebinia. Zarys dziejów miasta i regionu*, red. Feliks Kiryk, Kraków 1994, s. 55–88.

²² *Początki miasta Żarki i pierwszy wiek jego istnienia*, „Studia Historyczne”, 1986, t. 29, nr 3, s. 329–345.

²³ *Znaczenie polityczne Żarnowca w czasach piastowskich i jagiellońskich*, „Teki Krakowskie”, T. 8: 1998, s. 33–42.

²⁴ *Częstochowa i jej okolice w średniowieczu*, Kraków 2006. Zob. też wydane później *Na pograniczu krakowsko-opolskim. Częstochowa pod rządami Władysława Opolczyka*, w: *Bunt wójta Alberta. Kraków i Opole we wzajemnych związkach w XIV wieku*, red. Jerzy Rajman, *Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis*, t. 133, *Studia Historica XIII*, Kraków 2013, s. 155–167.

²⁵ *Średniowieczne dzieje nadwarciańskiego Mstowa*, Kraków 2014.

²⁶ *Dzieje średniowiecznego Lelowa*, red. Mirosław Skrzypczyk, Lelów 2018. Zob. też *Rola średniowiecznego Lelowa jako rezydencji panującego, ośrodka dóbr monarszych i powiatu sądowego*, „Teki Krakowskie”, T. 1: 1994, s. 49–62; *Lelów w czasach piastowskich i jagiellońskich – monografia*, w: *Lelów. Miejsce, doświadczenie, pamięć*, red. Mirosław Skrzypczyk, Lelów 2016, s. 67–79; *Średniowieczne dzieje Starego Lelowa zwanego dziś Staromieściem*, w: *Krajobrazy kulturowe ziemi lelowskiej*, red. Mirosław Skrzypczyk, Lelów 2017, s. 29–46; *Udział mieszczan lelowskich w konfliktach i woj-*

ach toczonych przez Piastów i Jagiellonów, w: *Niepodlegli ziemi lelowskiej*, red. Mirosław Skrzypczyk, Lelów 2019, s. 9–20; *W cieniu królewskiego Lelowa*, w: *Wieś i chłopi ziemi lelowskiej*, red. Aleksandra Krupa-Ławrynowicz, Mirosław Skrzypczyk, Lelów 2021, s. 21–36; *Średniowieczny i wczesnonowożytny dokument lelowski*, w: *Rzeczy, obrazy, dokumenty. Materialni świadkowie historii ziemi lelowskiej*, red. Aleksandra Krupa-Ławrynowicz, Mirosław Skrzypczyk, Lelów 2022, s. 87–99.

²⁷ *Ojców i okolice do połowy XVI wieku*, w: *Monografia Ojcowskiego Parku Narodowego. Dziedzictwo kulturowe*, red. Józef Partyka, Ojców 2016, s. 75–105.

²⁸ *Nieznane karty z przeszłości zamku Olsztyn i starostwa olsztyńskiego (wiek XIII–XV)*, „Almanach Częstochowy”, red. Maciej Batorek, Augustyn Chojnowski, Częstochowa 1994, s. 19–30.

²⁹ *Na tropie rycerzy z [Złotego] Potoku i rozbójników z Ostrężnika*, „Almanach Częstochowy”, red. Maciej Batorek, Augustyn Chojnowski, Agnieszka Misiak et al., Częstochowa 2002, s. 35–59.

³⁰ *Mało znane średniowieczne zamki na obszarze dzisiejszej Częstochowy: Jasna Góra, Bleszno i Mirów*, „Almanach Częstochowy”, red. Maciej Batorek, Augustyn Chojnowski, Częstochowa 1996, s. 5–16.

³¹ *Nieznany opis zamku w Lelowie z roku 1629*, „Teki Krakowskie”, T. 4: 1997, s. 111–116.

³² *Tajemnicze „Castrum Pesconis”. Próba rozwikłania zagadki rozbójniczego zamku małopolskiego z początku XIV stulecia*, w: *Krajobrazy. Księga pamiątkowa w 70. rocznicę urodzin Profesora Janusza Bogdanowskiego*, red. Stanisław Kołodziejski, Jadwiga Marcinek, Roman Marcinek, Kraków 2000, s. 143–148.

³³ *Czy istniał w średniowieczu system obronny na Jurze? Uwagi na marginesie książki M. Antoniewicza, Zamki na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej. Geneza – funkcje – konteksty*, *Kielce* 1998, „Teki Krakowskie”, T. 12: 2000, s. 167–178.

³⁴ *Zamek Czorsztyn i jego królewscy zarządcy w czasach jagiellońskich*, w: *Księga jubileuszowa Profesora Feliksa Kiryka*, red. Andrzej Jureczko, Franciszek Leśniak, Zdzisław Noga, *Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis*, t. 21, *Studia Historica III*, Kraków 2004, s. 59–68.

³⁵ *Bezpośrednie zaplecze gospodarcze zamków województwa krakowskiego do połowy XVI wieku*, w: *Historia*

Zbierany skrupulatnie materiał źródłowy pozwalał też na nowe ujęcia wątków historii politycznej, jak w przypadku charakterystyki rządów księcia Władysława Opolczyka w północno-zachodniej części ziemi krakowskiej oraz jego wojny z królem Władysławem Jagiełłą³⁶.

Do historii społeczno-gospodarczej zaliczyć można teksty poświęcone hutnictwu żelaznemu i szklanemu w ziemi krakowskiej³⁷, dobrom ziemskim urzędu wojewody krakowskiego³⁸, obrotowi ziemi w kluczu bobolickim³⁹ oraz melsztyńskiemu kluczowi majątkowemu⁴⁰. Opracowywanie poszczególnych haseł słownikowych owocowało także rozjaśnianiem licznych kwestii genealogicznych, dając w efekcie ważne przyczynki do dziejów niektórych rodzin szlacheckich i możnowładczych:

vero testis temporum. Księga jubileuszowa poświęcona Profesorowi Krzysztofowi Baczkowskiemu w 70. rocznicę urodzin, red. Janusz Smółcha, Anna Waško, Tomasz Graff, Paweł Nowakowski, Kraków 2008, s. 459–476.

³⁶ *Zasięg i charakterystyka rządów Władysława Opolczyka w północno-zachodniej części ziemi krakowskiej 1370–1391*, „Rocznik Muzeum Okręgowego w Częstochowie. Historia”, z. 1, Częstochowa 1985, s. 7–29; *Potencjał obronny ziemi wieluńskiej i fragmentów ziemi krakowskiej i sieradzkiej pod rządami księcia Władysława Opolczyka 1370–1391*, w: *Między Północą a Południem. Sieradzkie i Wieluńskie w późnym średniowieczu i w czasach nowożytnych*, Materiały z sesji naukowej w Kościerzynie koło Sieradza (4–6 grudnia 1991 r.), red. Tadeusz J. Horbach, Leszek Kajzer, Sieradz 1993, s. 129–143; *Wojna króla Władysława Jagiełły z księciem opolskim Władysławem. Batalia o odzyskanie Olsztyna, Częstochowy, Kłobucka, Krzepic i Wielunia w 1391 r.*, „Almanach Częstochowy”, cz. II, red. Maciej Batorek, Augustyn Chojnowski, Częstochowa 1993, s. 5–10; *Wyprawa zbrojna króla Władysława Jagiełły na krakowsko-wieluńskie posiadłości księcia Władysława Opolczyka w 1391 r.*, „Społeczeństwo Polski średniowiecznej”, t. 6, red. Stefan K. Kuczyński, Warszawa 1994, s. 149–160.

³⁷ *Kuźnice żelazne w ziemi krakowskiej w średniowieczu*, „Teki Krakowskie”, T. 3: 1996, s. 97–115; *Huty szkła w ziemi krakowskiej od XIV do końca XVI wieku*, „Teki Krakowskie”, T. 12: 2000, s. 115–128.

³⁸ *Dobra ziemskie urzędu wojewody krakowskiego w średniowieczu*, w: *Cracovia-Polonia-Europa. Studia z dziejów średniowiecza ofiarowane Jerzemu Wyrozumskiemu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin i czterdziestolecie pracy naukowej*, Kraków 1995, s. 101–111.

³⁹ *Immobilienverkehr im mittelalterlichen Polen am Beispiel der Güter Bobolice*, „Quaestiones Mediaevali Novae”, T. 6: 2001, s. 23–39.

⁴⁰ *Melsztyński klucz majątkowy od połowy XIV do połowy XVI wieku*, w: *Fontes et historia. Prace dedykowane Antoniemu Gąsiorowskiemu*, red. Tomasz Jurek, Izabela Skierska, Poznań 2007, s. 117–143.

Leliwitów Melsztyńskich⁴¹, Koniecpolskich⁴², Gryfów z Kromolowa⁴³, Kozieglowskich i Giebułtowskich⁴⁴, Bielów z Bleszna⁴⁵ czy rycerstwa okolic Częstochowy⁴⁶. Do tego nurtu należą też teksty o nobilitacjach Mikołaja wójta Lelowa i Jana Służki z Mirowa, ilustrujące mechanizmy awansu społecznego w późnośredniowiecznej Polsce⁴⁷. Przejawiało się w tym również zainteresowanie losami ludzi i znajdowało ujście zarówno w charakterystykach społeczności wiejskich i miejskich, jak i w biografistyce. Jacek Laberschek był autorem 17 biogramów w *Polskim słowniku biograficznym*⁴⁸, 26 biogramów

⁴¹ *Uwagi i uzupełnienia do genealogii Melsztyńskich herbu Leliwa*, „Średniowiecze polskie i powszechne”, T. 3: 2010, s. 180–198; *Leliwici Melsztyńscy w Rabsztynie*, w: *Narodziny Rzeczypospolitej. Studia z dziejów średniowiecza i czasów wczesnonowożytnych*, t. 1–2, red. Waldemar Bukowski, Tomasz Jurek, Kraków 2012, s. 649–670.

⁴² *Początki Nakła lełowskiego. Przyczynek do dziejów rodziny Koniecpolskich herbu Pobóg*, w: *Origines, fontes et narrationes. Pośród kręgów poznania historycznego. Prace ofiarowane profesorowi Marcelemu Antoniewiczowi w 65. rocznicę urodzin*, red. Marek Cetwiński, Maciej Janik przy współudziale Marka Nity, Częstochowa 2018, s. 541–552.

⁴³ *Gryfowie Kromolowscy w średniowieczu*, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego”, Nowa Seria, t. 3, Warszawa 1997, s. 13–30.

⁴⁴ *Klientela Kozieglowskich i Giebułtowskich herbu Lis od schyłku XIV do końca XV wieku*, „Kwartalnik Historyczny”, t. 100, nr 1, 1993, s. 59–73.

⁴⁵ *Bielowie z Bleszna herbu Ostoja*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Heraldycznego”, nr 10, Warszawa 1993, s. 20–21; *Bielowie herbu Oksza i ich zamek w Blesznie na tle polityki obronnej panujących w drugiej połowie XIV wieku*, „Zeszyty Historyczne WSP w Częstochowie” I, Częstochowa 1993 [druk 1995], s. 291–306.

⁴⁶ *Rycerstwo Częstochowy i najbliższych okolic (przełom XIV i XV wieku)*, „Teki Krakowskie”, T. 5: 1997, s. 103–112.

⁴⁷ *Najstarsze nobilitacje w Polsce na przykładzie Mikołaja wójta lełowskiego i Jana Służki z Mirowa*, w: *Homines et societas. Czasy Piastów i Jagiellonów. Studia historyczne ofiarowane Antoniemu Gąsiorowskiemu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin*, red. Tomasz Jasiński, Tomasz Jurek, Jan M. Piskorski, Poznań 1997, s. 159–170. Zob. też *Mało znany piętnastowieczny bohater – Jan Służka z Mirowa*, „Almanach Częstochowy”, red. Maciej Batorek, Augustyn Chojnowski, Juliusz Sętowski, Częstochowa 1999, s. 5–8.

⁴⁸ Są to następujące biogramy: Mikołaj z Tarnawy (*Polski słownik biograficzny*, dalej: PSB, t. 21, s. 143–144), Mikołaj z Zawichostu (PSB, t. 21, s. 152); Moryc Hanusz (PSB, t. 22, s. 18), Moryc Piotr (PSB, t. 22, s. 18–19), Paweł z Brzegu (PSB, t. 25, s. 381), Rusin Mikołaj (PSB, t. 33, s. 136–137), Salomon h. Łabędź (PSB, t. 34, s. 374), Salomon Imbram (PSB, t. 34, s. 376–379), Służka Jan z Mirowa (PSB, t. 39, s. 171–172), Stefan Gallicus (PSB,

w *Encyklopedii Polski*⁴⁹ oraz 13 biogramów w dwutomowym *Słowniku Biograficznym Historii Polski*⁵⁰. W tym i innych przedsięwzięciach zbiorowych, jak wydawnictwo *Kroniki dziejów Polski* z 1995 roku⁵¹, wyrażało się też jego prawdziwe, a nieczęsto spotykane u fachowych historyków, zamiłowanie do popularyzacji wiedzy.

Dzieje Krakowa późno weszły nie tyle w krąg zainteresowań, co intensywnej ekspresji badawczej Jacka Laberscheka i – jak to często bywało – impulsem stała się inicjatywa zewnętrzna. Najpierw była to propozycja opracowania planu Krakowa i okolic w 2. połowie XVI wieku wraz z komentarzem do tomu *Województwo krakowskie w drugiej połowie XVI wieku* przygotowywanego przez Pracownię Atlasu Historycznego Polski IH PAN⁵². Następnie

t. 43, s. 145), Strzelicz Mikołaj (PSB, t. 45, s. 16–17), Szawer Mikołaj (PSB, t. 47, s. 164), Świder (Świdryk, Świderkowic) Jan z Pękowic i Modlnicy Wielkiej (PSB, t. 51, s. 221–222), Tęczyńska Jadwiga z Melsztyńskich h. Leliwa (PSB, t. 53, s. 354–355), Tęczyński (z Tęczyna) Andrzej h. Topór (PSB, t. 53, s. 362–366), Tęczyński (z Tęczyna) Jan h. Topór (PSB, t. 53, s. 394–399).

⁴⁹ *Encyklopedia Polski*, t. I–III, Kraków 1996, hasła osobowe: Abraham ze Zbąszynia, Aldona, Benedykt Polak, Bolko Świdnicki, Czerwinka Oldrzych, Elżbieta Bośniaczka, Elżbieta Granowska, Elżbieta Łokietkówna, Emnilda, Gaudenty Radzim, Goworek, Henryk III Biały, Henryk III Głogowski, Henryk V Gruby, Henryk IV Probus, Ibrahim Ibn Jakub, Iwo Odrowąż, Jakub ze Żnina, Jan Kropidło, Janusz I Starszy, Odrowążowie, Siemowit III, Siemowit IV, Spytek z Melsztyna, Władysław Opolczyk, Zyndram z Maszkowic; hasła rzeczowe: bachmistrz, blech, Brzetysława najazd, burgrabia, burmistrz, cechy, Cedynia, chrzest Polski, czopowe, Dagome iudex, danina, dziesięcina, Gąsawa, Geograf Bawarski, Głogów obrona, gnieźnieński zjazd, Grunwald, immunitet, opole, prawo książęce, świętopietrze, testament Krzywoustego.

⁵⁰ *Słownik Biograficzny Historii Polski*, t. I–II, red. Janina Chodera, Feliks Kirek, Wrocław 2005, hasła: Albert wójt krakowski, Anna Danuta, Bolesław IV książę warszawski, Bolesław Jerzy książę halicko-włodzimierski, Cymbarka, Jan Służka z Mirowa, Jan ze Szczekocin, Jan zwany Kropidło, Janusz I Starszy książę mazowiecki, Kamieniecki Mikołaj, Siemowit III książę mazowiecki, Siemowit IV książę mazowiecki, Władysław Opolczyk.

⁵¹ *Średniowiecze, lata 960–1466*, w: *Kronika dziejów Polski*, red. Jadwiga Marcinek, Kraków 1995, s. 26–65.

⁵² *Kraków i okolice w drugiej połowie XVI w.*, w: *Atlas Historyczny Polski. Województwo krakowskie w drugiej połowie XVI wieku*, cz. I: *Mapy, plany*, oprac. Henryk Rutkowski, Krzysztof Chłapowski, Warszawa 2008, nr 6; cz. II: *Komentarz, indeksy*, red. Henryk Rutkowski, Krzysztof Chłapowski, Warszawa 2008, s. 130–150. Zob. też *Cracow and its surroundings in the second Half of the 16th Century*, w: *Historical Atlas of Poland in the 2nd Half of the 16th Century. Voivodeships of Cracow*,

szczególną okazją stał się obchodzony w 2007 roku jubileusz 750-lecia wielkiej lokacji Krakowa. Zaowocował on naukowo m.in. świetnym tomem *Kraków. Nowe studia nad rozwojem miasta* pod redakcją prof. Jerzego Wyrozumskiego oraz wydany w ramach *Atlasu historycznego miast polskich* tomem map i planów Krakowa pod redakcją prof. Zdzisława Nogi. Biorąc udział w tych inicjatywach, Jacek Laberschek podjął kwerendy i badania, które przyniosły pierwszorzędnej wagi materiał źródłowy. Złożył się on na ogromny objętościowo zasób informacji, porządkowany metodą słownikową według obiektów i zagadnień. Na tej podstawie dał znakomite studia o rozwoju terytorialnym Krakowa, jego warunkach topograficznych, sieci wodnej i sieci drożnej oraz o zapleczu osadniczym miasta od średniowiecza do XVIII wieku⁵³, a także autorskie plany i mapy⁵⁴. Z czasem pojawiła się myśl, by napisać książkę – jak sam to formułował – „o krajobrazie naturalnym i osadnictwie okolic Krakowa w średniowieczu”, przy czym pisząc Kraków, mowa była rzecz jasna o aglomeracji Krakowa, Kazimierza i Kleparza. Jeden z rozdziałów tej monografii miał być poświęcony sieci wodnej, inny terenom zielonym, jeszcze jeden – obiektom gospodarczym i przemysłowym. Ostatecznie zaś zapadła decyzja, że z racji rozległości tych zagadnień każdy stanie się odrębną monografią. Temat pierwszy został najpierw zaanonsowany artykułem o roli rzeki Ruda-

Sandomierz, Lublin, Sieradz, Łęczyca, Rawa, Płock and Mazovia, red. Marek Słoń, t. 3, tłum. Agata Staszewska, Editorial Assistance Martha A. Brożyna, Frankfurt am Main 2016, s. 662–692.

⁵³ *Krakowski zespół osadniczy w wiekach XIII–XVI. Rozwój terytorialny*, „Rocznik Krakowski”, T. 71: 2005, s. 9–30; *Rozwój przestrzenny krakowskiego zespołu osadniczego extra muros XIII–XVIII wieku*, w: *Kraków. Nowe studia nad rozwojem miasta*, red. Jerzy Wyrozumski, Kraków 2007, s. 297–354; *Anfänge und territoriale Entwicklung der Krakauer Agglomeration im 13.–14. Jahrhundert*, „Quaestiones Mediae Aevi Novae”, T. 16: 2011, s. 385–410.

⁵⁴ Mapa: Sieć wodna i zabudowa aglomeracji krakowskiej w XVI w., w: *Kraków. Nowe studia nad rozwojem miasta. Ilustracje*, Kraków 2007; *Atlas historyczny miast polskich*, red. Roman Czaja, t. V: Małopolska, red. Zdzisław Noga, z. 1: Kraków, red. Zdzisław Noga, Kraków 2007, s. 8–9 (Warunki topograficzne, sieć wodna, sieć drożna), 24–26 (Zaplecze osadnicze Krakowa od średniowiecza do końca XVIII wieku), 65–66 (Settlement in the Kraków Area from the Middle Ages to the Late 18th Century); plany 4.9 (Kraków i okolice za panowania Władysława Łokietka), 4.10 (Kraków i okolice na przełomie XV i XVI wieku).

wy w gospodarce średniowiecznego Krakowa⁵⁵, a sfinalizował się jako książka *Sieć wodna średniowiecznego Krakowa i jej gospodarcze wykorzystanie* (2016)⁵⁶. Jest to kapitalna, detaliczna, systematycznie przeprowadzona analiza rozgałęzionej sieci hydrograficznej, osadzona w kolejnych fazach urbanistycznych i ekonomiczno-społecznych przeobrażeń aglomeracji krakowskiej i okolic. Oczekiwaną realizację kolejnych zagadnień opóźniały inne prace. Nie brakło wśród nich także stricte krakowskich, jak omówienie posiadłości Melsztyńskich w mieście⁵⁷, obraz Krakowa, jaki dał w swych dziełach Jan Długosz⁵⁸, porównawcze ujęcie roli peryferii w miastach na przykładzie Krakowa i Lelowa⁵⁹, a także recenzyjne omówienie nowych ujęć początków miasta⁶⁰. Bardzo ciekawym przyczynkiem był szkic

o krakowskim XV-wiecznym malarzu Mikołaju⁶¹, kolejny w ciągu biogramów krakowskich mieszczan, jakie chętnie pisał. Niemniej jednak perspektywa kolejnej książki odsuwała się. Aż wreszcie brakło czasu. Po raz kolejny dała o sobie znać choroba serca. Jacek Laberschek zmarł 31 marca 2023 roku. Został pochowany na cmentarzu Rakowickim.

Dziś, wchodząc do Pracowni Słownika Historyczno-Geograficznego Małopolski w Średniowieczu przy ul. Sławkowskiej 17 i przemierzając kolejne pokoje, dziwnie jest przechodzić obok pustego biurka Doktora Jacka Laberscheka. Nie wita już Jego pochylona postać i pracowity stukot klawiatury, a zaraz potem łagodnie uśmiechnięta twarz, wyciągnięta w serdecznym uścisku dłoń i chwila miłej pogawędki: zawsze o rodzinie, bo najważniejsza, o zdrowiu, bo serce słabuje, o tym, co kto napisał i pisze. I w rozmowie o *Słowniku* nie padną już słowa, że zeszyt wprawdzie ciągle niegotowy, ale na szczęście Pan Jacek ma nadwyżkowe arkusze i uratuje sytuację...

Są żywoty sławne i dostojne, które się głośno celebrytuje. I są skromne, zwyczajne, przeżyte niemal w cieniu. Nie znaczą ich wysokie godności, zaszczyty, tytuły, spektakularne zmiany, a przecież gdy gasną, uczucie straty i żalu jest dojmujące. Pozostają też jednak pamięć, dorobek i świadomość, że i tam były wydarzenia wielkie, tylko działy się cicho, w szarej codzienności: miłość do rodziny, wierność, wytrwałość, dobroć serca, niezwykła pracowitość. Nie sposób inaczej myśleć o Jacku Laberscheku, bez którego inny już będzie mediewistyczny Kraków i krakowska Pracownia Słownika Historyczno-Geograficznego Małopolski w Średniowieczu.

Maciej Zdanek

Uniwersytet Jagielloński

⁵⁵ *Rola rzeki Rudawy w gospodarce średniowiecznego Krakowa*, w: *Memoria viva. Studia historyczne poświęcone pamięci Izabeli Skierskiej (1967–2014)*, red. Grażyna Rutkowska, Antoni Gąsiorowski, Warszawa–Poznań 2015, s. 332–346.

⁵⁶ *Sieć wodna średniowiecznego Krakowa i jej gospodarcze wykorzystanie*, Warszawa 2016.

⁵⁷ *Posiadłości Leliwitów Melsztyńskich w Krakowie*, w: *Miasta, ludzie, instytucje, znaki. Księga jubileuszowa ofiarowana Profesor Bożenie Wyrozumskiej w 75. rocznicę urodzin*, red. Zenon Piech, Kraków 2008, s. 235–246.

⁵⁸ *Obraz późnośredniowiecznej aglomeracji krakowskiej*, w: *Klasztory, miasta, zamki w życiu i twórczości Jana Długosza*, red. Jerzy Rajman, Dorota Żurek, Kraków 2016, s. 223–239.

⁵⁹ *Znaczenie peryferii w miastach królewskich na przykładzie stołecznego Krakowa i powiatowego Lelowa*, w: *Jagiellonowie i ich świat. Centrum a peryferie w systemie władzy Jagiellonów*, red. Bożena Czwojdrak, Jerzy Sperka, Piotr Węcowski, „Studia Jagiellonica”, nr 3, Kraków 2018, s. 291–304.

⁶⁰ *Kraków w odległej przeszłości. Nowe spojrzenie na początki miasta*. Artykuł recenzyjny z książki: Piotr Okniński, *Narodziny miasta komunalnego. Struktury ustrojowe, ramy przestrzenne i podstawy gospodarcze Krakowa w XIII wieku*, Warszawa 2018, s. 204, „Rocznik Krakowski”, T. 85: 2019, s. 284–288.

⁶¹ *Mikołaj Haberschraeck. Meandry losu i tragiczny finał życia artysty*, w: *Pogranicze, czyli polskość. Księga jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Andrzejowi Romanowskiemu*, red. Agnieszka Biedrzycka, Paweł Bukowiec, Iwona Węgrzyn, Kraków 2022, s. 355–367.